Leven in de verkeerde tijd

Bij het boerderijenonderzoek voor oudhengelo.nl stuiten we soms opeens op iets of iemand waardoor onze nieuwsgierigheid wordt gewekt. Dit keer gebeurde dat nadat collega Rob Weetink de naam Sijbrand Bartholomeus Bigom tegenkwam tussen de bewoners van boerderij Leemkuil in Bekveld. Uit Rob's onderzoek werd al vrij snel duidelijk dat Sijbrand in 1762 in Delft werd geboren als derde kind van Bartholomeus Bigom en Cornelia Picavée. Hij was slechts 3 jaar oud toen zijn vader in Azië overleed als schipper/kapitein voor de VOC. Ook zijn opa Sijbrand Bigom voer voor de VOC.

Zijn moeder hertrouwde in 1768 met Willem Soesbeek, 'schout en gadermeester van Oostveen' (soort burgemeester van het latere Maartensdijk). Omdat Sijbrand toen pas 6 jaar oud was zal deze man een grote rol gespeeld hebben in zijn leven. Het precieze overlijdensjaar van zijn moeder is onbekend maar in 1777 hertrouwde zijn stiefvader. Op zijn vijftiende leefde Sijbrand dus al met twee stiefouders. Zijn oudste zus Martina was het huis al uit, zij trouwde tweemaal met een predikant en ook een van haar zonen studeerde af in de godgeleerdheid. Een echte predikantenfamilie dus. Van Sijbrands jongste zus zijn geen verdere gegevens bekend.

Waarom sleet Sijbrand zijn laatste jaren in Bekveld? Laten we het verhaal beginnen in Delft, zijn geboortestad waar hij 22 jaar lang een 'IJzerwinkel' runde. Zijn winkel stond aan de zuidzijde van de Binnenwatersloot, tussen de Beurs en de Artillerie & Genieschool (Kadaster 1832). Hij verkocht er 'ijzerwaaren, zoo tot het scheeps- als huis timmerwerk behoorende' blijkt uit een advertentie van de Delfsche Courant in 1788.

In 1810, hij is dan 48 jaar oud en nog steeds ongehuwd, verkoopt hij zijn winkel om daarna te vertrekken naar Utrecht. Financieel gezien lijkt het hem voor de wind te gaan want in 1813 staat hij daar bij de volkstelling te boek als 'rentenier' en hij woont er in de 'Suite de La Neude'. Maar waarom gaat het daarna dan helemaal mis …

Misschien heeft hij - middenstander - al die voorliggende jaren zijn werkelijke gevoelens onderdrukt en durft hij er hier, in een andere stad, pas uiting aan te geven. Hij schijnt zich er namelijk vaak op het kerkhof te hebben opgehouden, lezen we in een vonnis uit 1816 dat wordt uitgesproken 'op de openlijke teregtzitting van donderdag den zeventienden october'. Bewezen wordt geacht dat 'de beklaagde geduurende deeze laatst afgelopen winter met verscheide manspersonen de wederzijdsche mastupratie, als mede de pooging tot dezelve bedreven heeft'. Deze uitspraak behoeft waarschijnlijk geen nadere uitleg, Sijbrand was 'van de herenliefde' zullen we maar zeggen, en dat in 1816! Hij had zijn tijd niet mee al had het nog erger gekund want tot 1811 beschouwde men homoseksualiteit als 'sodomie' waarvoor de doodstraf kon worden geëist. Heeft Sijbrand dit allemaal geweten toen hij in 1810 de winkel van de hand deed? Zou hij het gevoel hebben gehad dat er eindelijk een periode van vrijheid voor hem ging aanbreken?

Maar ook al is er wettelijk gezien enige verlichting toch heeft hij de tijd en plaats ook nu weer niet mee want in 1816 vindt er in Utrecht een razzia plaats waarbij een fanatieke officier van justitie in totaal 30 homoseksuelen laat oppakken. Een van die mannen wordt ter dood veroordeeld en alle anderen worden veroordeeld tot een gevangenzetting en behandeling van één jaar in het 'Huis van Correctie' plus een geldboete van 95 gulden. Ook Sijbrand behoort tot deze groep en moet een jaar brommen voor 'de openbare schennis der eerbaarheid'. Dat zullen zijn zus Martina en haar man niet leuk vinden!

Was het hier maar bij gebleven maar dat deed het niet. Eenmaal vrij begeeft Sijbrand zich naar 's Hertogenbosch, nog iets verder uit het zicht van zijn zus en haar man. Ondanks de 'correctie' in Utrecht is er niets aan zijn gevoel veranderd want opnieuw gaat hij op zoek naar gelijkgestemden. Hij is inmiddels 56

jaar en volgens de omschrijving in een proces-verbaal uit 1818 niet bepaald een adonis. Hij zal er dus meer moeite voor moeten doen om een maatje te vinden. Hij gaat naar de kazerne alwaar hij een 22-jarige op wacht staande Duitse militair probeert te versieren. Dat deze laatste daarvan niet gediend is blijkt wel uit het verdere verloop want samen met twee maten wacht hij Sijbrand op en opnieuw komt het daarna tot een veroordeling. In het proces-verbaal wordt gedetailleerd uit de doeken gedaan wat er zich heeft afgespeeld tussen de twee en verder omschrijft de militair Sijbrand als een 'Wel gekleeden man van middelbaaren groote, dick met eenen vetten buik, tusschen de 40 en 50 jaren oud, met witt gepoederten haaren, ronde hoed, met een geelachtigen overrock, onder die hij een blauen rock droeg, korte broek en schoenen aan'. Maar Sijbrand kan nog zo mooi gekleed gaan, het voorkomt niet dat hij opnieuw wordt veroordeeld tot een jaar gevangenisstraf, dit keer in 's Hertogenbosch. Daar zullen zus Martina en haar man ook ditmaal vast niet blij mee zijn!

In 1819 komt Sijbrand weer vrij en naar wat er dan in zijn hoofd omgaat kunnen we alleen maar gissen. Een anonieme predikant uit Amsterdam heeft in 1817, kort na zijn eerste veroordeling, een zeer kritisch epistel geschreven over het gebeurde in Utrecht, hij beroept zich er op dat hij veel uit betrouwbare bron heeft vernomen. Was Sijbrand's zwager - predikant Didericus ten Dall - de schrijver ervan? Daar zullen we wel niet meer achter komen maar hij en zijn vrouw Martina kunnen de perikelen rondom broer Sijbrand vast niet waarderen. Zou dat de reden zijn waarom deze laatste naar Bekveld komt? Nog verder uit het zicht van zijn familie? Wel is bekend dat hij in z'n jongere jaren connecties had met de familie Van Oordt uit Rotterdam, eigenaren van onroerend goed in Hengelo, maar of dit de reden is van zijn keuze voor dit dorp blijft gissen.

Dan belanden we nu eindelijk op boerderij de Leemkuil, vroeger stond hier ook een havezathe met dezelfde naam maar ten tijde van Sijbrand's komst is die al afgebroken. Hij zal als kostganger op de boerderij zijn laatste jaren in betrekkelijke rust doorbrengen want er volgen geen processtukken of iets dergelijks meer waarin zijn naam voorkomt. Hij leeft er nog acht of negen jaar samen met Aalbert Leemkuil (= Lenderink) , Harmina Memelink en hun kinderen Berend, Anneken en Jenneken. Waarschijnlijk huurt hij er een eigen kamer, iets wat in de vroege negentiende eeuw vaker gebeurt op de boerderijen in Hengelo. Mogelijk krijgen zij nooit te horen wat zich heeft afgespeeld in zijn tumultueuze leven, misschien maar beter ook.

30 september 1828 overlijdt Sijbrand Bartholomeus Bigom op bijna 66-jarige leeftijd op de Leemkuil aan de Krommedijk in Bekveld. Zou hij zijn zus en zwager ooit nog hebben terug gezien? Dat valt te betwijfelen temeer omdat zij z'n erfenis weigeren. In het verslag van Westerholt, vrederichter van het kanton Vorden, lezen we 'dat op deze kennisgeving door den heer ten Dall bij desselfs missieve van den 2 october l.l. aan den griffier Willinck is geantwoord geworden van de nalatenschap van genoemde wijlen de heer Bigom niet te willen aanvaarden maar dat met dezelve veel meer mogte gehandeld worden alsof zij, namentlijk de heer ten Dall en vrouwe, er niet waren en zulks geheel overlatenden aan het beleijd van des overledenes huiswaard Leemkuil.' Dus kort samengevat zoiets als 'doe ermee wat je wilt maar wij bedanken ervoor'.

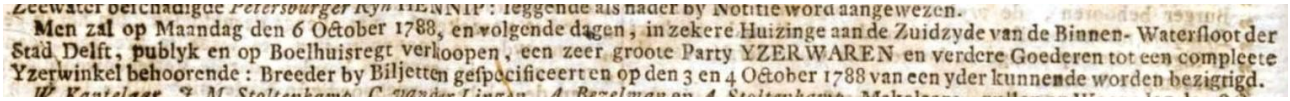
Zeer vermogend was hij niet meer want in de successieaangifte staat dat de erfenis minder dan 300 gulden bedroeg. Toch moeten er nog wel persoonlijke spullen zijn geweest omdat die werden verzegeld zo lezen we in bovengenoemd verslag over de 'vakante boedel'. Helaas ontbreken in het Zutphens Archief de stukken van de laatste afhandeling, maar het geld, als dat er al was, zal waarschijnlijk naar de overheid zijn gegaan. Misschien mocht de familie Leemkuil Sijbrand's persoonlijke bezittingen wel houden.

Sijbrand leefde in de verkeerde tijd. Ondanks de verontrustende berichten in het huidige nieuws over afnemende tolerantie ten aanzien van homoseksuelen zou hij nu toch veel makkelijker een partner hebben kunnen vinden, bijvoorbeeld door een oproepje op internet te plaatsen of door een bezoek aan een gaybar

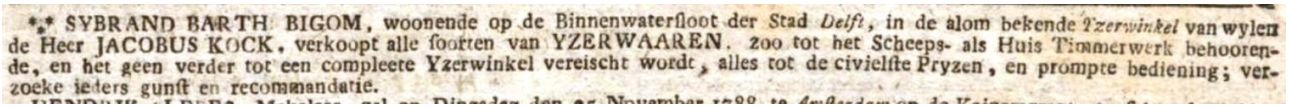
te brengen. Uit de kast komen was in die tijd geen optie en Sijbrand moest de straat op om iemand te vinden die dezelfde gevoelens had als hij. Door het risico op strafvervolging werd hij haast gedwongen tot een leven in de illegaliteit.

Hopelijk heeft hij die laatste jaren op de Leemkuil zijn rust gevonden, aan de omgeving en de mensen zal het vast niet hebben gelegen.

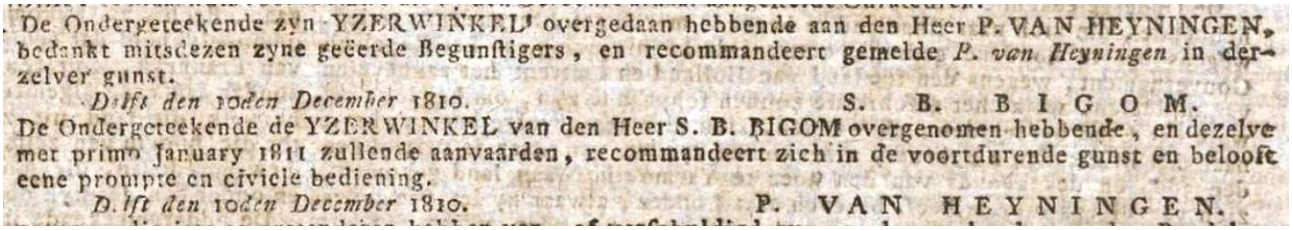
Door Judith Lettink (2026)
Met dank aan Rob Weetink voor de genealogische gegevens en aan Sikke Postma voor de transcripties van de akten.
Zie ook: https://oudhengelo.nl/index.php/component/k2/item/3346-krommedijk-6-leemkuil-adres-en-bewoning

Men zal op Maandag den 6 October 1788, en volgende dagen, in zekere Huizinge aan de Zuidzyde van de Binnen- Watersloot der Stad Delft, publyk en op Boelhuisregt verkoopen, een zeer groote Party YZERWAREN en verdere Goederen tot een compleete Yzerwinkel behoorende: Breeder by Biljetten gespecificeert en op den 3 en 4 October 1788 van een yder kunnende worden bezigtigd.

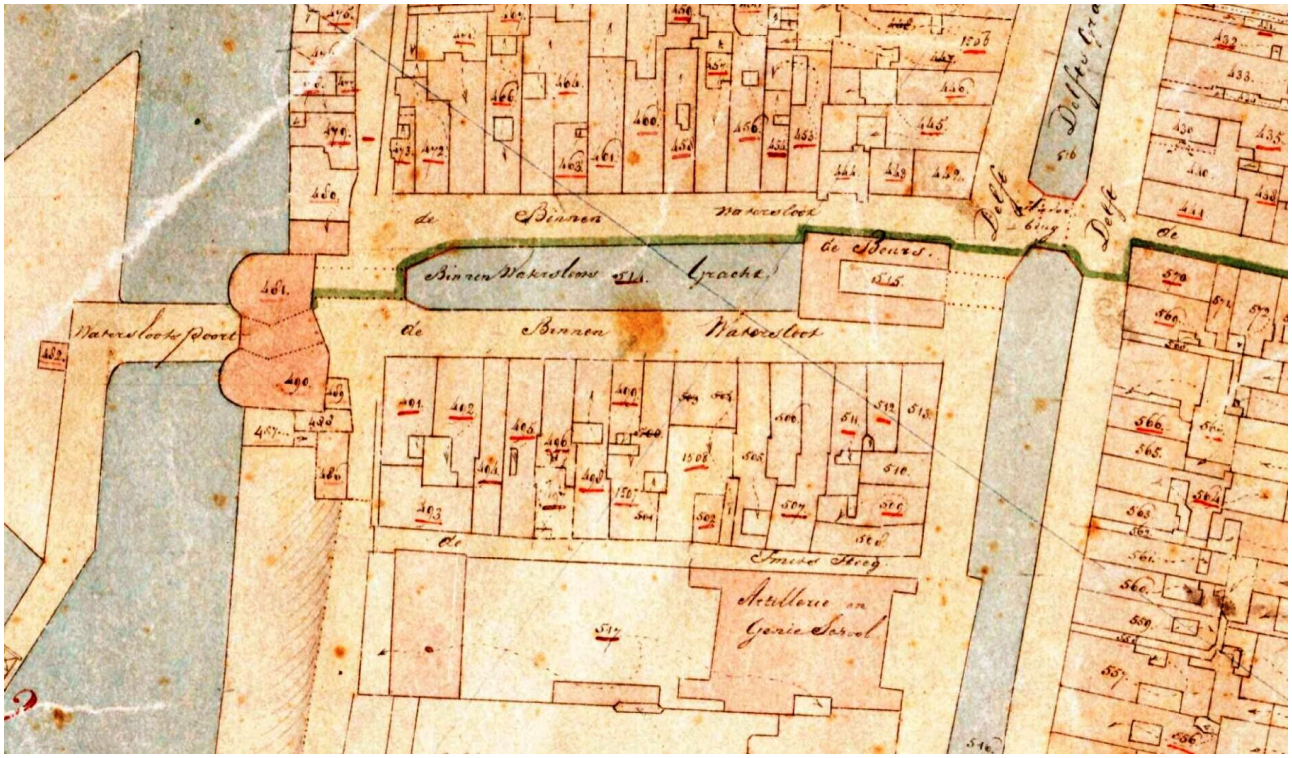
1788-9-25 Bron Rotterdamse Courant.

, SYBRAND BARTH BIGOM, woonende op de Binnenwatersloot der Stad *Delft*, in de alom bekende *Yzerwinkel* van wylen de Heer JACOBUS KOCK, verkoopt alle soorten van YZERWAAREN, zoo tot het Scheeps- als Huis Timmerwerk behoorende, en het geen verder tot een compleete Yzerwinkel vereischt wordt, alles tot de civielste Pryzen, en prompte bediening; verzoeke ieders gunst en recommandatie.

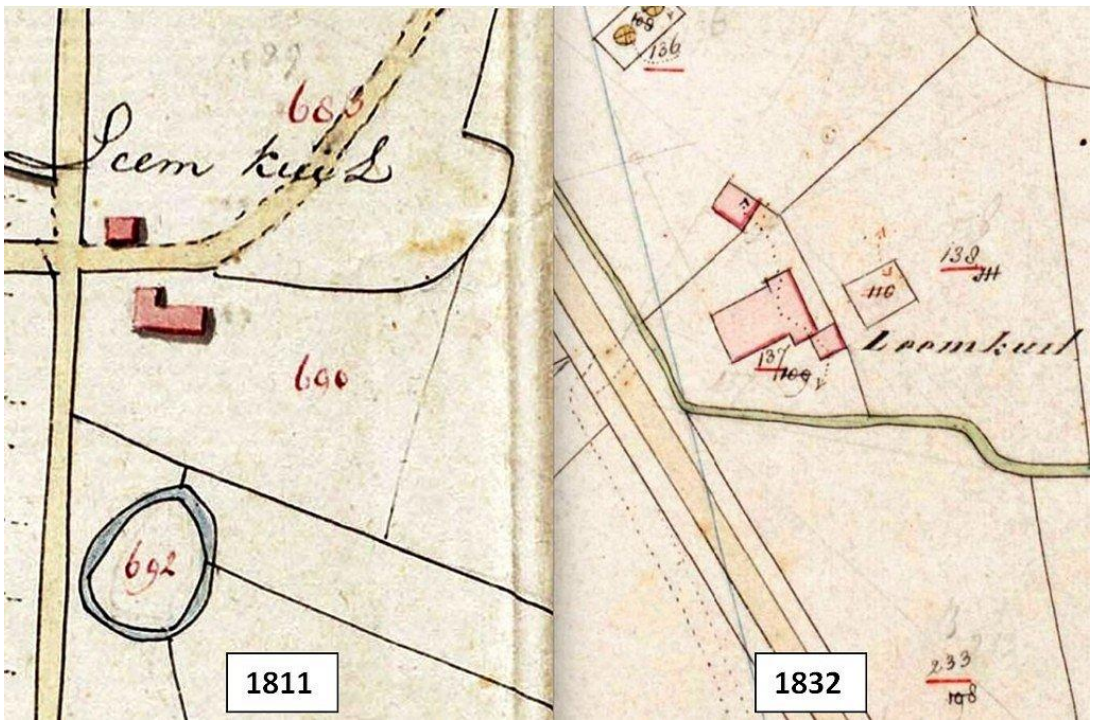
1788-11-11 Bron Delfsche Courant.

De Ondergeteekende zyn YZERWINKEL overgedaan hebbende aan den Heer P. VAN HEYNINGEN, bedankt mitsdezen zyne geëerde Begunstigers, en recommandeert gemelde *P. van Heyningen* in derzelver gunst.
Delft den 10den December 1810. S. B. BIGOM.
De Ondergeteekende de YZERWINKEL van den Heer S. B. BIGOM overgenomen hebbende, en dezelve met primo January 1811 zullende aanvaarden, recommandeert zich in de voortdurende gunst en belooft eene prompte en civiele bediening.
Delft den 10den December 1810. P. VAN HEYNINGEN.

1810-12-19 Bron Rotterdamse Courant.

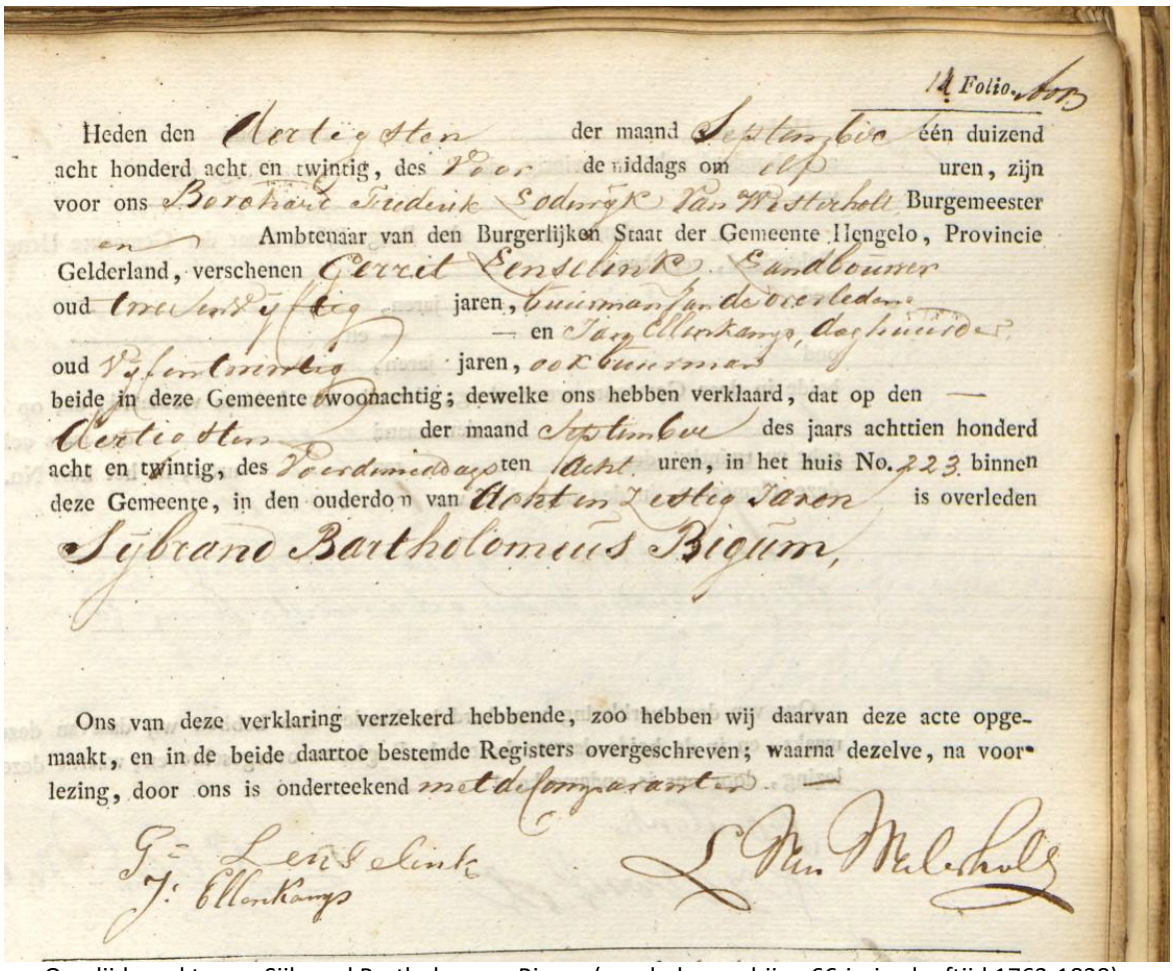
1832 Sijbrands winkel stond aan de 'Zuidzyde van de Binnen- Watersloot der stad Delft'. Kadastrale kaart, bron RCE.

Verpondingskaart uit 1811 naast kadastrale kaart uit 1832. Sijbrand woonde tussen 1819/'20 en 1828 als kostganger op de Leemkuil in Hengelo (Gld). Er lijkt sprake van her- of verbouw te zijn geweest in de tussenliggende periode. *Noot Judith Lettink: de aanbouw voor aan het huis (1832) staat pas vanaf 1906 als schuur bij het Kadaster geregistreerd en zou dus ook een (landheers)kamer kunnen zijn geweest waarin Sijbrand woonde.*

Boerderij Leemkuil. Bron Rijkscultureel Archief Amersfoort.

14 Folio.

Heden den Dertiegsten der maand September één duizend acht honderd acht en twintig, des Voor de middags om elf uren, zijn voor ons Borchard Frederik Lodewijk Van Westerholt Burgemeester en Ambtenaar van den Burgerlijken Staat der Gemeente Hengelo, Provincie Gelderland, verschenen Gerrit Lenselink Landbouwer oud twee en vijftig jaren, buurman van de overleden — en Jan Ellenkamp, daglooner oud vijftien minder jaren, ook buurman beide in deze Gemeente woonachtig; dewelke ons hebben verklaard, dat op den Dertiegsten der maand September des jaars achttien honderd acht en twintig, des Voormiddags ten acht uren, in het huis No. 223 binnen deze Gemeente, in den ouderdom van Acht en zestig Jaren is overleden

Sijbrand Bartholomeus Bigom,

Ons van deze verklaring verzekerd hebbende, zoo hebben wij daarvan deze acte opgemaakt, en in de beide daartoe bestemde Registers overgeschreven; waarna dezelve, na voorlezing, door ons is onderteekend met de comparanten.

G. Lenselink
J. Ellenkamp

L. Van Westerholt

Overlijdensakte van Sijbrand Bartholomeus Bigom (overleden op bijna 66-jarige leeftijd 1762-1828).

1788 Didericus ten Dall (1752-1829), zwager van Sijbrand.
Bron verhaalvanutrecht.nl/collecties